

Bojana Mesec

PROSTOR, KJER NASTAJA IN SE ORGANIZIRA PROSTOVOLJNO DELO

UVOD

Tako v socialni teoriji kot v popularnih komentarjih zelo pogosto slišimo, da večina ljudi v zahodnih družbah danes živi v svetu, ki se premika hitreje, širše in je bolj diferenciran, kot je bil v časih njihovih prednikov, in rezultat tega je zmanjšana socialna kohezivnost. Mnenja makrosocioloških teorij razvoja industrijske in postindustrijske družbe so deljena ob vprašanju, ali se povečevanje družbe, pri katerem posredujejo vse večje število in oblike interakcij, enostavno odraža v spremembi v temeljih socialne kohezivnosti.

Komentatorji poudarjajo učinek vzorcev urbanih naselij in novih komunikacij in transportnih tehnologij na naravo skupnostnih razmerij, zlasti telefona, televizije, interneta in avtomobila. Nekateri trdijo, da so te spremembe in sorazmerno osredotočenje na ustvarjanje individualiziranih privatnih svetov in izkušenj resno spodkopale tradicionalni občutek za skupnost in pripadnost. Ta trditev je povezana s skrbjo o pomanjkanju kohezivnosti in identitete med velikimi skupinami populacije in s pojavom izgube skupnosti.

Identifikacija skupnosti in civilno sodelovanje sta navedeni kot bistveni značilnosti za vzdrževanje socialne kohezivnosti. Pomanjkanje udeležbe državljanov v skupnosti, kot so nizke ravni udeležbe na volitvah ali obiskovanje lokalnih srečanj in akcij, je dokaz upada socialne kohezije in angažiranega delovanja.

Oldenberg (1991) konceptualizira izgubo kohezije v skupnosti v smislu upada tistega, čemur pravi »veliki dobri kraj«, kjer se člani skupnosti srečujejo na nevtralnem kraju. Te kraje opisuje, kot da so jedrna prizorišča neformalnega javnega življenja. Postavlja hipotezo, da so bila v tradicionalnih skupnostih okolja, kot so gostilna, cerkev, lokalni sindikati in kinodvorane, javna prizorišča

za člane skupnosti, kjer so se sestajali, da so proslavljali medsebojne vezi in sprejemali skupne odločitve. Lahko bi jih označili tudi kot mesta za iskanje neformalne socialne podpore in skrbi.

Wellman (1997) poudarja, da sicer prihaja do zmanjševanja te uporabe tretjih prostorov, vendar to še ne pomeni nujno, da prihaja do zmanjševanja v obsegu neformalnega druženja. Pravzaprav so se kraji, kjer se to druženje dogaja, premaknili iz javne v privatno areno: »Telefoni, avtomobili, letala in elektronska pošta so ljudem omogočili, da ohranjajo aktivna razmerja na dolge razdalje s prijatelji in znanci. Vendar te tehnologije v bistvu naredijo stvar še bolj zasebno, saj se navadno dogajajo le med dvema oseba.« To povzroča bolj osebno obliko skupnosti, ko ljudje iščejo družbo in podporo drugih ne glede na fizično bližino. Namesto da bi se zanašali na nenačrtovane stike na fizičnih tretjih krajih, člani skupnosti iščejo družbo v osebnih prostorih, ki jih ustvarijo z uporabo novih komunikacijskih tehnologij.

Raziskave s področja nastajanja novih skupnosti (internetske skupnosti) so pokazale, da je eden izmed osnovnih vzgibov za njihov nastanek želja po povezanosti. Novi načini in metode, ki tvorijo nove oblike skupnosti, pripomorejo k novim idejam in rešitvam, ki so potrebne največkrat v lokalni skupnosti, kjer je posameznik prepuščen sam sebi.

ORGANIZACIJA LOKALNEGA DOGAJANJA

Ena bistvenih oblik organiziranega prostovoljnega dela je vključevanje in izobraževanje prostovoljcev v delovanje neprofitnih organizacij. K razvoju prostovoljnega dela veliko prispevajo posebna združenja, ki prostovoljce organizirajo, uspo-

sablajo ter jim strokovno pomagajo. Tudi v Sloveniji se ni moč izogniti tem procesom in razvoju prostovoljnega dela, če bomo hoteli zagotoviti učinkovitejše delovanje socialne države. Pogoji za to, da ta sektor preživi in deluje kakovostno, so pozitivna naravnost javnosti do prostovoljstva, filantropije, donatorstva, sponzorstva, do razvijanja tradicije, kulture darovanja in solidarnostnega vedenja, oziroma, pripravljenost ljudi, da dejavno sooblikujejo svoj socialni prostor.

Prostovoljno delo v sebi nosi dve pomembni komponenti: pomaga kreirati stabilno in kohezivno družbo ter delu dodaja vrednote humanosti. Ko ljudi zberemo, da bi delovali v dobro svoje skupnosti, prostovoljna akcija kreira zaupanje in kooperativnost, ali z drugimi besedami, s tem nastaja socialni kapital. Celó če so ljudje različnih narodnosti, verske opredeljenosti ali ekonomskega statusa, jih bo prostovoljno udejstvovanje zblížalo in narasla bo socialna harmonija.

Moč prostovoljnega dela je v tem, da s participacijo postanejo močni tudi posamezniki, ki sami niso bili zmožni doseči tako visokih rezultatov. Spontanost, ki je ena od glavnih vrednot prostovoljstva, je dobro vidna pri naravnih katastrofah in krizah, ki jih povzročí človeški faktor.

Prostovoljno delo še posebej na socialnem področju na svoj način povezuje posameznika z družbo, v katero je vpet. Skoz prostovoljno delo posameznik razmejuje dobrine s soljudmi in s svojo skupnostjo. Daje in prejema ter zagotavlja vsaj nekaj varnosti drugim in hkrati povečuje lastno varnost. Organizirano prostovoljstvo v današnjem času je kompleksno dogajanje, katerega razsežnosti je težko strnjeno predstaviti.

ORGANSKA IN KONTEKSTUALNA RAZLAGA PROSOCIALNEGA VEDENJA

Zakaj so predvsem mladi tisti, ki so pripravljeni pomagati? Ameriška teorija razlaga omenjeni pojav z dvema modeloma, ki se nanašata na zgodnje otroštvo in odnose med otroci in njihovimi starši:

- organski model
- kontekstualni model.

Značilnosti prvega so, da imajo zgodnji dogodki v življenju močan vpliv na poznejše vedenje in vrednote mladostnika, in sicer dogodki, ki se dogajajo v družini v zelo zgodnjem obdobju otroštva (prva leta) imajo močnejši vpliv kot dogajanje v

poznejšem obdobju, npr. v zgodnjem najstništvu. Mati (oziroma oseba, ki večino svojega časa preživi z otrokom – porodniški dopust) je v tem obdobju otrokov najvažnejši element obstoja, zato je poznejši razvoj odvisen tudi od osebnosti in ravnanja matere.

Razlaga tega modela bi torej bila, da so otroci iz družin, kjer se goji ideja o pomembnosti pomoči drugim, bolj pripravljeni postati prostovoljci kot njihovi vrstniki. S takim razvojem se v otroku goji in raste prosocialno vedenje, ki je lahko pozneje povod za prostovoljno delo.

V nasprotju s tem drugi model zagovarja osebnostni razvoj, ki nima konca in poteka celo življenje, torej ni točke, od koder ne bi bilo več vpliva na mladostnikovo osebnost. Po tej razlagi zelo zgodnje otroštvo nima trdne povezave z obnašanjem v poznejšem življenju, zelo močan vpliv na reagiranje pa imajo trenutni dogodki, posameznikove želje in potrebe.

Mladostnik, ki morda živi v družini, kjer prosocialno vedenje ni pomembno, po organskem modelu ne bi mogel postati prostovoljec, pa vendar kontekstualni model dokazuje, da se lahko vključi v prostovoljno dejavnost, ker to zahteva npr. študij, ki mu veliko pomeni in mu odpira vrata v lepo prihodnost. V nadaljevanju bo morda postal prostovoljec tudi s srcem, ker mu bo delo všeč, ker bo spoznal dobre prijatelje, ali pa mu bo delo dajalo nove izzive.

Na podlagi literature o prosocialnem vedenju pa se je razvila še ena zanimiva razlaga o karakteristikah posameznikov, ki so pripravljeni pomagati drugim. Osebe z višjo stopnjo inteligence naj bi bile bolj pripravljene pomagati, mogoče zaradi večje zmožnosti empatije do ljudi, ki potrebujejo pomoč. Trditev nima veliko zagovornikov, saj izključuje veliko skupino ljudi z nižjo stopnjo inteligence, ki kljub temu sodelujejo kot dolgoletni prostovoljci. Boljša razlaga bi lahko bila, da imajo bolj socialno usmerjeni večjo moč, ker imajo željo in potrebo po interakciji z ljudmi na pozitiven način. Po drugi strani pa so osebe, ki doživljajo stres in kažejo znake neprilagojenosti, manj pripravljene za pomoč, po vsej verjetnosti zaradi težjega navezovanja stikov z drugimi ljudmi.

Bolj znanstveno razlago za notranjo motivacijo najdemo tudi med domačimi avtorji. Vedno bolj in bolj prihaja v veljavo izrek »človek potrebuje človeka«. S tem poudarkom se lahko približamo Ovsenikovim ugotovitvam, da živimo v trenutkih življenjskih stisk in različnih neravnovesij. Življe-

nje pa se organizira ali, kot pravi avtor, samoorganizira vnaprej oziroma ob nastanku neravnovesja ali stiske in nikoli ne rešuje problemov vnažaj.

Kot opazovalci nastalih situacij, stisk, problemov in dogajanj lahko na podlagi svoje potencialnosti, ki jo nosimo nekje v svoji notranjosti, povzročimo dejansko akcijo in s tem povzročimo, da možnost pridobi stvarne attribute. Na posamezniku torej ostaja, da se poglobi vase in v sebi najde vzgibe in motivacijo za altruistično poslanstvo.

Po omenjeni razlagi zunanje aktualnosti in notranje potencialnosti lahko pričakujemo, da bomo največjo naklonjenost do altruistične akcije našli na področjih z največjimi družbenimi problemi, kjer so človeške stiske vsakodnevni pojav. To povzroči, da zunanje dogajanje nevede vpliva na naše notranje čustveno organizirane komponente, vse skupaj pa povzroči premik na zavedni ravni, postajamo bolj človeški, stiske pa se nas dotaknejo na osebni ravni, zato smo bolj in bolj pripravljeni pomagati.

Svojo vlogo pri usposabljanju že odločenih za sodelovanje morajo imeti tudi javne službe in profesionalci, ki jih je treba za sodelovanje s prostovoljci pripraviti že v času rednega izobraževanja na vseh ravneh. Pri tem je nezamenljiva vloga vodstev nevladnih organizacij in njihovih strokovnih organov ter vseh sredstev javnega komuniciranja. Izobraževanje tako enih kot drugih mora zato postati obvezni del srednješolskega in univerzitetnega izobraževanja, ozaveščanje o humanosti prostovoljnega dela pa bi se moralo vključiti tudi med mlajšo populacijo (predšolski in osnovnošolski programi).

Na to, kako pomembna so znanja, ki jih morajo imeti menedžerji, opozarja tudi Jereb, ki poleg znanj postavlja na zelo visoko mesto tudi sposobnosti in spretnosti, s katerimi bo lahko učinkovito deloval na svojem področju. Poleg znanja pa na pomembno mesto postavlja tudi motiviranost za delo in pravi: »Ni pomembno samo znati, temveč je treba tudi hoteti.«

RAZVOJ HUMANE DRUŽBE

Prostovoljni prispevek posameznika ali skupine je pomemben del vsake civilizacije in družbe. Najvažnejši del tega je, da javnost pozna prednosti, ki jih to delo prinaša, in kaj sploh ustvari organizirana prostovoljna dejavnost – oblikuje namreč

nove in bolj povezane skupnosti, ki so sestavni del civilne družbe, civilna družba pa ima moč in lahko rešuje probleme, ki zadevajo javno dobro.

V slovensko gospodarsko razvojno strategijo so gospodarstveniki leta 1999 zapisali, da se mora Slovenija s svojimi cilji in vizijo naslanjati na definicijo UNPD (*United Nations Development Programme*) o človekovem razvoju. Ta se navezuje in pogloblja v človeka in hoče: »Ustvariti okolje, ki zagotavlja dolgo, zdravo in ustvarjalno življenje vsakemu posamezniku. To pa bi lahko strnili v pet glavnih karakteristik razvoja družbe:

- zaposlitev – ali družbeni razvoj zagotavlja zaposlovanje ali brezposelnost;
- kultura – ali razvoj upošteva temeljne vrednote in kulturo konkretne družbe;
- participacija – ali razvoj omogoča sodelovanje vseh članov družbe in ne le izbrane elite;
- izbira – ali razvoj spremlja svobodo izbire med različnimi opcijami ali krutost diktata materialne produkcije;
- bodočnost – ali je razvoj trajen ali ne.

Pri tem ne mislimo na okolje v fizičnem pomenu, ampak bolj v smislu definicije socialne ekologije.«

Vseh pet elementov se med seboj prepleta in tvori dobrobit družbe, najpomembnejši element pa je seveda lasten prispevek v vseh družbenih sferah in šele ta prostovoljni prispevek doda delček, ki človeški družbi oblikuje celostno podobo ker, v skrbi za delček, rastemo vsi.

Gre torej za vprašanje razvoja, ki izkorišča vse dane resurse in pri tem ne zmanjšuje resursov in možnosti razvoja prihodnjih generacij. Za tak razvoj je treba upoštevati soodvisnost vseh podsistemov družbe in medsebojno vplivanje različnih dejavnikov. Potrebujemo prepletanje ekonomske rasti, socialne integracije ter kulture sodelovanja.

SKLEP

Da bi vse omenjeno strnili v zaključek, je pomembno poudariti, da je prostovoljno delo dejavnik, ki vpliva ne samo na razvoj skupnosti, ampak delegira tudi njeno identiteto in kohezijo, poleg tega posredno vpliva tudi na razvoj gospodarstva, ekonomije in celotne družbe. Z nekaj besedami lahko zaključimo:

- Prostovoljno delo ustvarja socialne mreže, ki povečujejo moč civilne družbe in omogočajo humanejšo življenje v skupnosti.

- Skupina, ki je najbolj zastopana, je mladina, zato je na njej treba graditi nove metode in jih prilagajati njenim potrebam, ki so v veliki meri povezane z novo tehnologijo.
- Graditi je treba tudi filantropsko in volunteersko zavest naroda, ki temelji na družini in njeni skrbi do svojih članov, ki si prek nje gradijo socialno osebnost.
- Družina je neusahljiv vir, ki poraja nove oblike prostovoljstva, kot je družinsko prostovoljstvo.
- Nove oblike prostovoljnega dela (internet) tvorijo nove oblike skupnosti, za katere je značilna prostorska brezmejnost.
- Novosti, ki nastajajo na področju prostovoljnega dela, je treba letno predstavljati organizacijam v okviru državnih socialnih programov.
- Statistični pokazatelji prepričajo javnost o pomembnosti tega dela, zato je treba vedno znova raziskovati in poglobljati tovrstne raziskave na področju prostovoljnega dela.

LITERATURA

- ELLIS, S. J., CRAVENS, J. (2000), *The Virtual Volunteering Guidebook*, Austin: University of Texas, <http://www.serviceleader.org>
- EISENBERG, N. (1992), *The Caring Child*. Cambridge: Harvard University Press.
- DINGLE, A. (2001), *Measuring Volunteering: A practical Toolkit*. Washington: Independent Sector, United Nations Volunteers.
- GUY, N.K. (1996). *Community Networks: Building Real Communities in a Virtual Space?* <http://www.vcn.bc.ca/people/nkg/ma-thesis>
- MESEC, B. (2000). *Organiziranost vodenja neprofitno-volonterskih organizacij*. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede (magistrsko delo).
- OVSENIK, J. (1999). *Stebri nove doktrine organizacije, managementa in organizacijskega obnašanja*, Kranj: Moderna organizacija.
- OLDENBERG, R. (1991). *The Great Good Place*. New York: Paragon House.
- PRAPROTNIK, T. (2001). *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih internetskih skupnostih*, Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis (doktorska disertacija).
- ROSENTHAL, S. (1998). Political Volunteering from late Adolescence to young Adulthood: Patterns and Predictors. *Journal of Social Issues*, <http://www.findarticles.com>
- SENNETT, R. (1978). *The Fall of Public Man*. New York: Alfred A. Knopf.
- WELLMAN, B. (1997), *An electronic Group is virtually a social Network*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.